

Борецька Н.П.,
доктор економічних наук, доктор,
професор кафедри бізнес-економіки та туризму,
Київський національний університет технологій та дизайну

Boretskaya Natalia,
Doctor of Economics, Doctor,
Professor of Business Economics and Tourism,
Kyiv National University of Technology and Design

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Борецька Н.П. Зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи. Стаття присвячена засадам функціонування та розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Розглянуто актуальність створення власної зеленої садиби та обґрунтовано популярність сільського зеленого туризму в Україні як пріоритетного напрямку розвитку економіки країни та українського села. Визначено діяльність держави в управлінні сільським зеленим туризмом. Особлива увага приділена визначенню сільського зеленого туризму як основного фактора розвитку внутрішнього туризму. Зелений туризм корисний як для відпочивальників, так і для господарів – селян, сільських громад, регіонів і держави загалом, сприяє розвитку багатьох пов'язаних із ним галузей економіки. Розвиток сільського зеленого туризму спонукає до покращення благоустрою сільських садиб, вулиць, сіл, а також стимулює розвиток соціальної інфраструктури. Основними напрямками розвитку сільського зеленого туризму України мають стати: створення сприятливих умов для отримання податкових пільг та кредитів для власників агросадиб, рекламування послуг сільських господарств, випуск різноманітних путівників, поширення різноманітних видів агротуристичного бізнесу, у тому числі курортна спеціалізація сільського зеленого туризму.

Ключові слова: зелений туризм, гостинність, сільський зелений туризм, туристичний продукт, послуги, особисте селянське господарство.

Борецкая Н.П. Зелений туризм в Украине: проблемы и перспективы. Статья посвящена основам функционирования и развития сельского зеленого туризма в Украине. Рассмотрена актуальность создания собственной зеленой усадьбы и обоснована популярность сельского зеленого туризма в Украине как приоритетного направления развития экономики страны и украинского села. Определена деятельность государства в управлении сельским зеленым туризмом. Особое внимание уделено определению сельского зеленого туризма как основного фактора развития туризма. Зелёный туризм полезен как для отдыхающих, так и для хозяев – крестьян, сельских общин, регионов и государства в целом, способствует развитию многих связанных с ним отраслей экономики. Развитие сельского зеленого туризма побуждает к улучшению благоустройства сельских усадеб, улиц, сел, а также стимулирует развитие социальной инфраструктуры. Основными направлениями развития сельского зеленого туризма Украины должны стать: создание благоприятных условий для получения налоговых льгот и кредитов для владельцев агроусадьб, рекламирование услуг сельских хозяйств, выпуск различных путеводителей, распространение различных видов агротуристичного бизнеса, в том числе курортная специализация сельского зеленого туризма.

Ключевые слова: зелёный туризм, гостеприимство, сельский зелёный туризм, туристический продукт, услуги, личное крестьянское хозяйство.

Boretskaya Natalia. Green tourism in Ukraine: problems and prospects. The article is devoted to the principles of operation and development of green tourism in Ukraine. We consider the relevance of creating its own green estate and proved the popularity of green tourism in Ukraine as a priority direction of the economy and the Ukrainian village. Detected activities of the state in the management of rural green tourism. Particular attention is paid to the definition of green tourism as a major factor in the development of domestic tourism. Green Tourism – useful both for tourists and for the owners – farmers, rural communities, regions and states in general, contributes to the development of many related industries. Rural Development encourages rural households to improve landscaping, streets, villages in general, and encourages the development of social infrastructures. The main directions of development of green tourism Ukraine should be: creating favorable conditions for tax incentives and credits for owners ahrosadyb, advertising services farms, production of various guides, distribution of various types of agro-tourism businesses, including specialty resort Rural Tourism. In Ukraine, the system of voluntary environmental certification and categorization "Green Estate", developed by the Ukrainian Union to promote rural green tourism. Certification scheme based on the principles of harm reduction facility agro ecology, maintaining traditions

and crafts, support the local economy, the development of environmentally favorable forms of entertainment and recreation. By studying the experience of different countries may provide directions and prospects of development of rural green tourism in Ukraine at improving the legal regulation of green tourism. For Ukraine rural green tourism – a new concept, although developing quite actively. Today, tourism industry in Ukraine is only the fifth part of the value of replenishment and its share should increase significantly due to such objective conditions as favorable geopolitical location of Ukraine in Central Europe, the presence of significant tourist and recreational potential, favorable climate rich flora and fauna, numerous cultural and historical monuments of world level.

Key words: Green tourism, hospitality, rural green tourism, tourism products, services, personal farm.

Постановка проблеми. Законом України “Про туризм” визначено засади реалізації державної політики України в галузі туризму на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав під час здійснення туристичних подорожей.

В умовах нестабільного розвитку ринкової економіки нашої країни сфера гостинності стає важливою та пріоритетною соціально-економічною ланкою. Одним із сучасних напрямів у сфері гостинності є сільський зелений туризм. Така тенденція підтверджується також і тим, що все частіше у сфері гостинності сільський зелений туризм стає об'єктом наукових досліджень, але сьогодні державна діяльність не сконцентровує свою увагу на тенденціях розвитку сільського зеленого туризму, активне функціонування якого могло би значно поліпшити стан туризму та соціально-економічне становище сільської місцевості й українського села.

Держава проголошує туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури. Стандарти туристичної галузі, які діють в Україні, створюють сприятливі умови для функціонування в державі ефективного, розвинутого туристичного ринку з безпечними, високоякісними, різноманітними туристичними послугами. Але гострою проблемою стало врегулювання умов та дотримання якості у наданні туристичних послуг у сфері сільського туризму. У багатьох селах нині спостерігається зменшення населення, зростає масова заробітчанська міграція.

Розвиток сільського зеленого туризму позитивно впливатиме на сумну тенденцію безробіття в українських селах, може підвищити матеріальний добробут та частково вирішити проблеми зайнятості сільського населення. Актуальність розвитку сільського зеленого туризму в Україні зумовлюється нагальною необхідністю невідкладного розв'язання соціально-економічних проблем сучасного села.

Огляд останніх досліджень. Сільське село має багатий пізнавальний потенціал, пов'язаний з історико-етнографічною спадщиною, сільською культурою та побутом. При цьому в умовах загальноекономічної кризи економічні і соціальні проблеми села надзвичайно загострилися. Однак широке розповсюдження, формування та розвиток сільського зеленого туризму може підвищити його туристичну інвестиційну привабливість.

Питанням відпочинку в сільській місцевості присвячені праці Л.Г. Агафонов, А. Бакуменко, О.О. Бейдик, В. Васильєва, П.А. Горішевського, В.Ф. Кіфяк, М. Рутинського, В. Петранівського, В.І. Цибух, І.М. Школи та ін.

Формулювання завдання дослідження. Мета статті – дослідити стан, перспективи та розвиток зеленого туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Своєрідна мода на відпочинок у сільській місцевості, загальні поняття, пов'язані з сільським туризмом і екотуризмом, що останніми роками набуває сили в Європі, знайшли своє застосування для визначення форм туристичного руху і в Україні. Зокрема, відпочинок у селах було визначено як “сільський зелений туризм” (green rural tourism або green village tourism). Він охопив широкий спектр форм відпочинку на селі: від стаціонарного відпочинку у сільській місцевості (власне сільський туризм), відпочинку в туристичних центрах і на курортах, що розташовані у селищах і малих містах, до відпочинку у сільських садибах (агротуризм). Визначення сільського туризму як “зеленого” підкреслює його проєкологічну орієнтацію.

Зелений туризм – новий вид туризму. Суть зеленого туризму полягає у відпочинку в приватних господарствах та орієнтований на використання природних, культурно-історичних та інших ресурсів сільської місцевості та її специфіки для створення комплексного туристського продукту.

Сільський зелений туризм – це специфічна форма відпочинку на селі, де суб'єктами надання туристичних послуг є не професіонали, а мешканці села – власники особистих, підсобних та фермерських господарств, які спираються на наявні місцеві ресурси, а також сфера, що сприяє заохоченню сільського населення до розвитку приватної ініціативи, до забезпечення самозайнятості та підвищення рівня і якості життя на селі.

Сільський туризм у більшості країн розглядається як невід'ємна складова частина комплексного соціально-економічного розвитку села та як один із засобів вирішення багатьох сільських проблем, як специфічна форма відпочинку в селі з використанням природного, матеріального та культурного потенціалу цієї місцевості. Крім того, в сільських місцевостях для туристів організовуються кінні та велосипедні прогулянки, маршрути по знакових стежках у національних і ландшафтних парках, природничі подорожі й ін. При цьому проживання, харчування та обслуговування туристів забезпечує сільська родина [2].

У більшості розвинутих європейських країн внутрішній туризм займає провідне місце, оскільки жителі тієї чи іншої країни прагнуть насамперед ознайомитися зі своєю країною, а тільки після цього вивчати культуру й історію інших країн. З активним розвитком туризму в Україні з'являються нові його тенденції, такі, наприклад, як сільський зелений туризм, що не тільки є фактором розвитку внутрішнього туризму, а і забезпечує вирішення проблем соціально-економічного харак-

теру у сільській місцевості. З кожним роком в Україні зростає попит на цей вид туризму, оскільки це більш заощадливий відпочинок порівняно з відпочинком за кордоном.

Необхідність визначення поняття "сільський зелений туризм" пояснюється тим, що хибне тлумачення або відступ від його основних ознак, що визначають специфіку, може привести до неврахування всіх його властивостей або присвоєння тих, що йому не притаманні. Поняття "сільський зелений туризм" є багатофункціональним, комплексним та системним явищем, яке активно поширюється у господарському житті аграрних територій та сприяє їхньому економічному та соціальному розвитку в Україні. Розвиток інфраструктури сільського зеленого туризму не вимагає значних капіталовкладень, як інші види туризму, і може здійснюватися за рахунок коштів самих селян без значних додаткових інвестицій [4].

Розвиток сільського зеленого туризму спонукає до покращення благоустрою сільських садиб, вулиць, сіл, стимулює розвиток соціальної інфраструктури. Суттєву роль відіграє розвиток сільського зеленого туризму у підвищенні культурно-освітнього рівня сільського населення. Готуючись приймати й обслуговувати відпочиваючих, члени селянських родин мимоволі змушені поповнювати свої знання з ведення домашнього господарства, гігієни і санітарії, приготування їжі тощо, а спілкування з гостями розширює їхній кругозір, дає змогу зав'язати нові знайомства, завести друзів в інших населених пунктах.

Сільський зелений туризм може бути корисним як для відпочивальників, так і для сільських громад, регіонів і держави загалом, оскільки сприяє розвитку багатьох пов'язаних із ним галузей економіки. Його розвиток сприятиме збереженню селянства, як носія української ідентичності, культури і духовності, це додаткові можливості для популяризації української культури, поширення знань та інформації про історичні, природні, етнографічні особливості України, що заслуговує на всяляку підтримку з боку держави [3].

Відзначимо, що головною метою туристичної політики держави є створення конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту, збільшення обсягів реалізації туристичних послуг, валютних надходжень, надходжень до бюджетів усіх рівнів, створення додаткових робочих місць, упровадження на основі міжнародного досвіду ефективної моделі інвестиційної політики в галузі туризму.

Аналізуючи вітчизняний ринок туризму та галузі гостинності, необхідно зазначити, що Україна сьогодні займає одне з останніх місць серед європейських країн за рівнем розвитку туризму. Нині нестабільний розвиток туризму уповільнюється низкою негативних факторів, таких як нерозроблена нормативно-правова база; відсутня легітимна стратегія розвитку галузі; нестабільна економічна та політична сфери у країні; обмежена кількість інвестиційних ресурсів; непрозора та прихована процедура отримання ліцензій, дозволів; військова агресія та ін.

Актуальною проблемою є розроблення нормативно-правових актів та регіональної програми розвитку туризму, що створить ефективну внутрішню управлінську політику регіону. Успішне функціонування галузі туризму вимагає пошуку нових шляхів підви-

щення ефективності їхньої діяльності та впровадження нових ідей та розробок.

Становлення та розвиток сільського зеленого туризму необхідно розглядати як комплекс заходів, спрямованих на мобілізацію його конкурентних переваг, що проявляється у підвищенні рівня зайнятості населення, зменшенні трудової міграції, в тому числі молодіжної, посиленні ділової активності, покращенні фінансових показників села та формуванні позитивного туристичного іміджу українського села тощо. Останнім часом у туристичну моду увійшло таке поняття, як сільський зелений туризм, що привернуло до себе неабияку увагу та отримало велику кількість шанувальників цього виду відпочинку.

Український бізнес сільського зеленого туризму у сфері гостинності з метою «туризм» – особливо актуальна можливість підняти рівень життя українського села. За останні роки незалежності нашої країни українське село зазнало негативних змін, що зумовлені насамперед урбанізацією. У сільській місцевості зменшилася кількість трудової зайнятості населення, зріс рівень безробіття, знизився рівень добробуту тощо. Тобто за допомогою становлення та розвитку туристичного бізнесу у селі, такого як СЗТ, можна покращити матеріально-фінансове становище українського села, а також підняти культурний рівень [2].

В умовах світової економічної кризи сільський зелений туризм може отримати новий поштовх для подальшого розвитку, адже чимало громадян нашої країни вибиратимуть для активного відпочинку Українські Карпати, Подільські чи Наддніпрянські регіони, а не надто дорогі закордонні об'єкти на розрекламованих міжнародних маршрутах.

Бізнес у галузі сільського зеленого туризму в Україні має великі можливості функціонування та розвитку. На цьому етапі в Україні створена «Українська мережа сільського розвитку» з метою поліпшення соціально-економічного розвитку, що поєднує у собі і мету покращення розвитку зеленого туризму. Місія мережі: мережа сільського розвитку прагне сформувати у суспільстві бачення і створення такого майбутнього сільської місцевості України, як сільські мальовничі території, що можуть запропонувати широкий спектр працевлаштування для постійної зайнятості населення та можливостей для отримання високих доходів, поліпшення якісного рівня життя для своїх громадян і сталого використання й охорони українських родючих земель та інших природних благ. Мета мережі: створити платформу для навчання та взаємного обміну отриманими знаннями і досвідом між організаціями й установами (створення синергетичного та мультиплікативного ефекту), які беруть участь у створенні та реалізації політики сільського зеленого туризму, програм і проектів. Українська мережа сільського розвитку прагне до постійного підвищення якості, ефективності та продуктивності наявних сільськогосподарських ресурсів у межах інтересів сільського населення та сталого розвитку сільських місцевостей України. Мережа постійно збільшує людський і соціально-економічний капітал для реалізації цієї мети, поєднуючи різні професійні навички, компетенції, зв'язки та кваліфікацію [4].

Нині сільський зелений туризм України поділяється на 3 різновиди:

– агротуризм – вид сільського зеленого туризму, що характеризується пізнавальним та відпочинковим характером, пов'язаний із використанням сільських господарств населення або сільськогосподарських установ та їхніх земельних угідь та інших сільськогосподарських ресурсів, що не використовуються певний час (тимчасово) в аграрній галузі. Агротуризм може не мати обмеження на навантаження сільської території і регламентування різних видів розважального відпочинку;

– відпочинковий – функціональний розвиток відпочинкового сільського зеленого туризму можливий за умови капітального житлового фонду в особистих селянських господарствах, сільській громаді та наявних рекреаційних, природних, культурно-побутових, історико-архітектурних та інших надбань тієї чи іншої сільської місцевості;

– екотуризм – вид сільського зеленого туризму науково-пізнавального характеру, що притаманний сільським місцевостям і селам, що територіально знаходяться у межах природно-заповідного фонду, де за законом установлені певні обмеження щодо сільськогосподарських навантажень на територію та регламентовані види розважального відпочинку [1].

Успішний розвиток сільського зеленого туризму та популяризація його сучасних різновидів позитивно позначиться на підвищенні рівня життя в селі, підвищенні працездатності за допомогою створення додаткових робочих місць, збереженні заповідних природних зон, відродженні традицій та народного ремесла, підвищенні рівня знань місцевого населення та туристів. Успішне функціонування та розвиток сільського зеленого туризму може відобразитися у вигляді додаткового прибутку у бюджеті обласного та місцевого рівнів.

Українське село має багаті історико-культурні ресурси, культурний колорит, самобутній побут, мальовничі ландшафти; наділене сприятливими лікувально-рекреаційними ресурсами, яким властива здатність відновлювати і розвивати духовні та фізичні сили людини. Українське село зосереджує в собі достатній індивідуальний житловий фонд та добрих і працьовитих людей. Водночас гострою проблемою багатьох сіл є нестача робочих місць, ріст надлишку робочої сили, яка не зайнята у сільськогосподарській діяльності.

Сучасне суспільство сьогодні формує розуміння сільського зеленого туризму як специфічного та нового виду відпочинку у селі з широкими можливостями використання сільськогосподарських угідь (природний, матеріальний і культурний потенціал села). Більшість розвинених країн розглядає сільський зелений туризм як невід'ємний складовий компонент комплексного соціально-економічного розвитку села та як один з інструментів розв'язання численних проблем села [8].

Отже, сільський зелений туризм – це сучасна тенденція у туристичній сфері, яка характеризується наданням послуг гостинності туристам, що надаються господарем агрооселі (особисте селянське господарство), яка знаходиться у сільській місцевості.

У професійному туристському бізнесі сільський зелений туризм як дуже дохідний вид діяльності займає свою визначену нішу на світовому туристському ринку і має немалі обсяги продажів та залучення туристів. Треба зазначити, що сільський туризм в Україні роз-

вивається нерівномірно: найбільше сільських садиб та агроосель припадає на Західну та Південну частини України. Якщо розглядати Південний регіон України як провідний напрям розвитку сільського зеленого туризму, можна зазначити, що названі вище сфери мають усі перспективи для успішного розвитку сільського зеленого туризму [2].

Сільський зелений туризм – специфічна галузь економічної діяльності будь-якої сучасної європейської країни через сильний вплив та взаємодію сфери громадськості і конкурентного споживчого тиску. Але сільський зелений туризм містить такі негативні фактори, як:

- відсутність можливості навести туристу історичну довідку про певну сільську місцевість та давні місцеві традиції;

- низький рівень знань та досвіду в туристичній діяльності;

- недовіра сільських мешканців та відсутність бажання обслуговувати туристів – соціальний бар'єр;

- недостатній рівень комфорту (побутові умови);

- нестабільний попит на туристичні послуги (сезонність);

- висока конкурентність туристичних послуг;

- нестабільна соціально-економічна ситуація в країні тощо.

Висновки. Позитивний вплив сільського зеленого туризму на вирішення соціально-економічних проблем села полягає передусім у тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення і дає селянам додатковий заробіток, розширює можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері, але й у сфері обслуговування. Формується розуміння сільського зеленого туризму як специфічної форми відпочинку на селі з широкою можливістю використання природного, матеріального і культурного потенціалу регіону.

Сільський зелений туризм в Україні як один із туристичних напрямів можна визначити як великий відкритий соціально-економічний механізм, що складається зі взаємозалежних і взаємодіючих під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів елементів, таких як власне селянське господарство, туристи, господарі, інфраструктура села й інші структурні утворення й елементи, діяльність яких спрямована на надання послуг туристам відповідно до їхніх потреб і можливостей на основі чинних норм і правил. У процесі обслуговування туристів у межах сільського зеленого туризму управління власним господарством відіграє особливо важливу роль і набуває специфічних рис, що дає змогу виділити особисте селянське господарство як головний складник індустрії сільського зеленого туризму.

Але, незважаючи на те, що сільський зелений туризм розвивається нерівномірно і має низку негативних факторів, він має вагоме соціально-економічне значення. В Україні сільський зелений туризм поступово набуває важливого значення у вигляді соціально-економічного чинника, що активно розвивається, проявляючи свої можливості. Сільський зелений туризм створює робочі місця у сільській місцевості, тим самим мінімізує кількість непрацюючих у сільському господарстві, сприяє використанню туристичних та природних ресурсів, збільшує можливості відпочинку середнього достатку населення. Механізм, який впливає на розвиток сільського зеленого туризму, можна

визначити об'єктивними факторами, що вже сформовані історично відповідно до розвитку суспільства, і такими, що цілеспрямовано регулюють саме туристичну діяльність. З огляду на всі фактори, сільський

зелений туризм має значні переваги та можливості для функціонування і розвитку, а полем його реалізації є українське село та сільська місцевість і довкілля, що їх оточує.

Список використаних джерел:

1. Кравчук А.О. Сільський туризм як перспективний напрям розвитку суб'єктів агробізнесу в регіонах України. Економічний аналіз. 2014. Том 18. № 3. С. 45–52.
2. Крюкова І.О. Сучасний стан та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Одеській області. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 5. С. 462–466.
3. Олексюк С.М. Концепція розвитку зеленого туризму в регіоні. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. 2010. Вип. 3. С. 165–169.
4. Рибак В.В. Розвиток зеленого туризму в Україні. Агропромислове видавництво Полісся. Вип. 6. 2013. С. 137–138.

References:

1. Kravchuk A.O. (2014) Siljskyj turyzm jak perspektyvnyj naprjam rozvytku sub'jektiv aghrobiznesu v reghionakh Ukrajin [Rural tourism as a perspective direction of development of agribusiness entities in the regions of Ukraine]. Economic analysis. vol. 18, no. 3, pp. 45–52.
2. Krjukova I.O. (2015) Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku siljskogho zelenogho turyzmu v Odeskij oblasti [The current state and prospects of rural green tourism development in Odessa region]. Global and national problems of economy, no. 5, pp. 462–466.
3. Oleksjuk S.M. (2010) Koncepcija rozvytku zelenogho turyzmu v reghioni [Green tourism development concept in the region]. Bulletin of Chernivtsi Trade and Economic Institute, no. 3, pp. 165–169.
4. Rybak V.V. (2013) Rozvytok zelenogho turyzmu v Ukrajinі. [Development of green tourism in Ukraine]. Polissia Agricultural Publishing House, no. 6, pp. 137–138.